

Urszula Patocka-Sigutowy

Uniwersytet Gdański

„Fałszywi przyjaciele” tłumacza w terminologii Unii Europejskiej

Zapożyczanie elementów z języków obcych jest jednym z aktywnych sposobów wzbogacania leksyki. Czynniki decydujące o pojawianiu się tego zjawiska można określić w następujący sposób: wzajemny wpływ języków i kultur, rozwój nauki i techniki, dyferencja pojęć i zmiana struktur pojęciowo-logicznych, pojawienie się nowych pojęć, dążenie do rozszerzenia możliwości języka w dziedzinie nominacji i inne zjawiska.

Proces zapożyczania obcojęzycznych terminów może doprowadzić do pojawienia się różnych zjawisk w kontaktach międzyjęzycznych, np. „fałszywych przyjaciół” tłumacza i internacjonalizmów.

Internacjonalizmami przyjęto nazywać występujące w różnych językach wyrazy, których forma zewnętrzna (pisana lub mówiona) pozwala na ich utożsamienie nawet osobie nie znającej danego języka i które są swoimi systemowymi ekwiwalentami przekładowymi (tzn. są traktowane jako odpowiedniki przekładowe w słownikach dwujęzycznych). Powinny one się powtarzać przynajmniej w trzech językach należących do różnych dziedzin językowych¹. Należy zauważyć, że pojęcie internacjonalizmów charakteryzuje się wysokim stopniem względności. Nakładane są na nie pewne ograniczenia. Na przykład, do internacjonalizmów nie są zaliczane regionalizmy, chociaż są one używane w innych językach (słowo typu *samowar*), kalki i zbieżne w różnych językach terminy tworzone niezależnie (ang. *discuss*, ros. *обсуждать*, niem. *Discutieren*, fr. *discuter*). Dlatego „интернационализмы отличаются от простых заимствований прежде всего тем, что выражают понятия международного значения и именно поэтому имеют широкую сферу распространения”².

¹ Por. J. Maćkiewicz, *Czy inwencja jest wyrazem międzynarodowym*, „Język Polski” 1986, s. 1–2.

² В.А. Татаринов, *Исторические и теоретические основания терминоведения как отрасли отечественного языкознания*, Москва 1996, с. 102.

Nazwanie drugiej grupy terminów, wspomnianej wyżej – „falszywi przyjaciele” tłumacza – jest kalką z języka francuskiego „faux amis du traducteur”. Pojawiło się ono w 1928 roku w pracy francuskich uczonych M. Koesslera i J. Derocquigny³. Od tamtej pory powstało mnóstwo innych nazw dla oznaczenia danej kategorii słów. Dzisiaj w języku rosyjskim i języku polskim zakorzeniła się wspomniana wyżej nazwa. W tym miejscu stosownie jest przytoczyć wypowiedź R.A. Budagowa uzasadniającą to stwierdzenie:

Хотя словосочетание «ложные друзья переводчика» и длинно, и слишком открыто, чтобы стать термином, оно все же терминируется за последние годы. Во-первых, это словосочетание, по-видимому, не имеет равного и более краткого эквивалента; во-вторых, сама его «открытость» привлекательна: она как бы напоминает, какие ловушки ожидают всех, кто имеет дело с разными языками⁴.

Przy przekładzie terminologii Unii Europejskiej tłumacz może także napotkać na trudności uwarunkowane tym lingwistycznym fenomenem. Pojawiają się one przede wszystkim z powodu zbieżnej formy różnych słów języka-źródła i języka-celu, co jest rezultatem etymologicznych odpowiedniości.

Złożoność przekładu internacjonalnej leksyki na język obcy polega na tym, że tłumacz, znajdując się pod wpływem znanej graficznej i fonetycznej formy słowa, nierzadko dokonuje dosłownego przekładu, naruszając normy języka przekładu, szczególnie w dziedzinie łączliwości słów. W języku angielskim nierzadkie są przypadki, kiedy znaczenie internacjonalizmu, do którego przywykł użytkownik języka polskiego lub rosyjskiego, nie jest podstawowe.

W skrajnych przypadkach, znaczenie internacjonalnego słowa w języku angielskim dokładnie rozchodzi się ze znaczeniem jego rosyjskiego lub polskiego wariantu, np. *accurate* – nie *аккуратный* а *тонкий, верный, тщательный* oraz *akuratny, dokładny, precyzyjny, wierny, ścisły; data* – nie *дата* а *сведения, данные* oraz *dane; family* – nie *фамилия* а *семья* oraz *rodzina*. Przy tym międzyjęzykowa homonimia jest zawsze odwracalna, to znaczy – pojmowana przez użytkowników obu języków. Czasami w języku rosyjskim lub języku polskim międzynarodowe słowa przyjmują niecharakterystyczne dla angielskiego wariantu konotacje, np. *банда, бизнес, пионер* i inne.

W literaturze dotyczącej teorii i praktyki przekładu można spotkać następujące określenie słów nazywanych „falszywymi przyjaciółmi” tłumacza: „слова, которые имеют внешнее сходство (звучание и написание) со словами русского языка, но значение которых не всегда совпадает”⁵. Na przykład: *dramatic* – *драматичный, неожиданный, яркий, впечатляющий, сенсационный* – *dramatyczny, radykalny*;

³ Zob. M. Koessler, J. Derocquigny, *Les faux amis ou les trahisons du vocabulaire anglais. Conseils aux traducteurs*, Paris 1928.

⁴ Р.А. Будагов, *Несколько замечаний о ложных друзьях переводчик*, [в:] *Мастерство перевода*, Москва 1971, с. 362.

⁵ Т.А. Зражевская, Т.Н. Гуськова, *Трудности перевода общественно-политического текста на английский язык*, Москва 1986, с. 168.

decade – десятилетие – *dekada, dziesięciolecie*; *nation* – нация, народ, страна, государство – *paród, państwo, nacja*; *crisis* – кризис, конфликт, напряженная ситуация – *kryzys*. W zależności od kontekstu te słowa mogą mieć różne odcienie znaczeniowe i być tłumaczone w różnorodny sposób.

Zdając sobie sprawę z trudności związanych z przekładem „falszywych przyjaciół” na język rosyjski i język polski, konieczne jest podejmowanie prób w celu adekwatnego przekazu znaczenia takich słów.

Proces jednoczenia Europy, włączenie Rosji do Rady Europy i jej coraz ściślejsze kontakty kulturalne i ekonomiczne z Unią Europejską, zakończone sukcesem starania Polski o pełne członkostwo w Unii Europejskiej wymagają pojawienia się w języku rosyjskim oraz języku polskim „podjęzyka”, zawierającego nowe dla nas terminy i pojęcia. I właśnie tutaj pojawia się problem przekładu międzynarodowej leksyki (i potencjalnie „falszywych przyjaciół”), która jest bardzo charakterystyczna dla dokumentów Unii Europejskiej. W formie przykładu przytoczmy kilka fragmentów z tekstu *Traktatu z Maastricht (Treaty on the European Union)*:

• The European Parliament, the Council, The Commission, the Court of Justice and the Court of Auditors shall exercise their powers under the conditions and for the purposes provided for, on the one hand, by the provisions of the Treaties establishing the European Communities and of the subsequent Treaties and Acts modifying and supplementing them and, on the other hand, by the other provisions of this Treaty. – **Parlament Europejski, Rada, Komisja, Trybunał Sprawiedliwości i Trybunał Obrachunkowy** realizują swoje uprawnienia zgodnie z warunkami i celami przewidzianymi z jednej strony w postanowieniach Traktatów o ustanowieniu Wspólnot Europejskich oraz późniejszych traktatów i aktów zmieniających je lub uzupełniających, z drugiej zaś strony w innych postanowieniach niniejszego Traktatu. – **Le Parlement, le Conseil, la Commission, la Cour de justice et la Cour des comptes** exercent leurs attributions dans les conditions et aux fins prévues, d'une part, par les dispositions des traités instituant les Communautés européennes et des traités et actes subséquents qui les ont modifiés ou complétés et, d'autre part, par les autres dispositions du présent traité. (artykuł 5)

• The Union shall respect the national identities of its Member States. – Unia szanuje tożsamość narodową Państw Członkowskich. – L'Union respecte l'identité nationale de ses Etats membres. – Die Union achtet die nationale Identität ihrer Mitgliedstaaten. (artykuł 6)

W tych, prawie przypadkowo wybranych fragmentach liczne słowa można odnieść do kategorii międzynarodowej leksyki (na przykład *union, commission, national, parliament* itd.). Zauważmy, że w tekstach dokumentów Unii Europejskiej spotykane są przykłady leksyki międzynarodowej, której przekład nie przedstawia problemu dla współczesnych tłumaczy. Jednak są liczne przykłady, kiedy przekład jest niejednoznaczny lub na odwrót jest zbyt oczywisty i prowadzi do pojawienia się zbyt dosłownego przekładu i bardzo często do utraty znaczenia pojęcia.

Język rosyjski i język polski obfitują w zapożyczone z języka angielskiego słowa, a także całe wyrażenia, dla których z tych lub innych przyczyn od razu udaje się

ustalić rosyjskie czy polskie odpowiedniki. Zazwyczaj takie słowa są przekazywane za pomocą transliteracji lub zapożyczenia ich angielskiej transkrypcji, ponieważ podobny wariant przekładu „lepiej brzmi”, co nie zawsze bywa oczywiste i nierzadko prowadzi do skażenia znaczenia terminu w związku z różnicą w konotacjach tych słów w języku rosyjskim, polskim i angielskim. Przy tym okazuje się, że duża część transliterowanych słów nie stanowi bez ekwiwalentnej leksyki, wyrażającej nieobecne w rosyjskiej czy polskiej kulturze specyficzne pojęcia i można spróbować odszukać lepszy wariant dla przekazania odpowiadającego terminu.

Słowa *expert* – *эксперт*, *знаток* – *biegły*, *ekspert*, *fachowiec*, *specjalista*, *znawca* często spotykane we współczesnych prawniczych, ekonomicznych i pozostałych tekstach – są niezłym przykładem podobnego zjawiska. Słowo *expert* ma następujące wyjaśnienie: „a person who has special knowledge or skill”⁶. Typowe związki wyrazowe ze słowem *expert*: „a medical/ scientific/ economic expert; She is (an) expert at/in/on teaching small children”⁷. W *Webster's New Dictionary of Synonyms* słowu *expert* przypisuje się całą grupę synonimów: „adept, areist, virtuoso, wizard”. Tam występuje także określenie: „a person who shows mastery in a subject, an art., or a profession or who reveals extraordinary skill in execution, performance, or technique”. Dalej przytaczane są przykłady użycia słowa *expert*: „an expert in city planning; a hand-writing expert; in philosophy he naturally looks for guidance to the experts and professionals – James”⁸. W innym słowniku spotykamy następujące związki wyrazowe: „an agricultural expert; an expert in psychology; get the advice of the experts; an expert at playing golf; an expert on ancient Greek vases”⁹.

Знаток – to „человек, обладающий большими специальными сведениями, познаниями в какой-либо области. Знаток живописи”¹⁰. W *Словаре синонимов русского языка* słowo *знаток* ma następujące synonimy i określenia: „Знаток, специалист (разг.), дока (прост.), спец (прост.) (чего, в чем, по части чего или какой). Человек, обладающий тонким, изощренным пониманием чего-либо или обладающий большими сведениями в какой-либо области знания, искусства, в какой-либо сфере деятельности”¹¹. *Эксперт* natomiast – to „специалист, дающий заключение при рассмотрении какого-либо вопроса. Судебный эксперт”¹².

W *Словнику języka polskiego znawca* to „człowiek dobrze się na czymś znający, mający wiedzę, doświadczenie w danej dziedzinie, umiejący właściwie ocenić coś lub kogoś”¹³. *Ekspert* to „specjalista powoływany do wydawania orzeczenia lub

⁶ *Oxford Wordpower. Słownik angielsko-polski*, Oxford 2002.

⁷ *Longman Dictionary of Contemporary English*, Moscow 1992.

⁸ *Webster's New Dictionary of Synonyms*, Springfield 1973.

⁹ *Oxford Advanced Learner's Dictionary*, Oxford 1995.

¹⁰ *Большой толковый словарь русского языка*, ред. С.А. Кузнецов, Санкт-Петербург 2000.

¹¹ *Словарь синонимов русского языка*, ред. А.П. Евгеньева, Ленинград 1970.

¹² С.И. Ожегов, *Словарь русского языка*, Москва 1992.

¹³ *Словник języka polskiego*, red. M. Szymczak, Warszawa 1981.

opinii w sprawach spornych, wchodzących w zakres jego kompetencji; biegły, rzeczoznawca”¹⁴.

Widać więc z powyższych przykładów, że płaszczyzny konceptualne obejmowane słowami *expert*, *znawca* i *знарок* nie pokrywają się całkowicie i konotacje tych słów także są różne. Angielskie słowo *expert* jest dużo bardziej neutralne, używane znacznie bardziej swobodnie i szerzej, czasami występuje w oficjalnych dokumentach, w kontekście naukowym lub także w literaturze pięknej. Rosyjskie słowo *знарок* ma inną sferę użycia: często jest ono używane w języku ogólnym i rzadko pojawia się w oficjalnych lub naukowych wykazach. Podobna jest sytuacja polskiego słowa *znawca*. Jest rzeczą oczywistą, że słowo *expert* było zapożyczone do języka rosyjskiego oraz do języka polskiego dlatego, że ma inne konotacje w porównaniu z rdzennymi słowami i sfera jego użycia jest trochę inna.

Można powiedzieć, że słowa *эксперт* i *ekspert* przede wszystkim pojawiają się w oficjalnej dokumentacji (prawniczej, politologicznej i innych), w prasie. Dziwnie byłoby powiedzieć o człowieku, że jest on *ekspertem gry w golfa* (*эксперт по игре в гольф*), to oznaczałoby, że do tego człowieka można oficjalnie zwrócić się z prośbą o konsultacje z zakresu zasad i warunków gry. Jednak takie funkcje w środowisku rosyjskim lub polskim są charakterystyczne dla trenera, którego można nazwać *знаком гольфа* czy *znawcą golfa*, chociaż ta fraza ma znaczenie komplementu lub pozytywnej oceny doświadczenia i wiedzy człowieka, ale bynajmniej nie wskazuje na jakieś oficjalne pełnomocnictwa dawania tych lub innych rozstrzygnięć.

Należy zauważyć w związku z tym, że rosyjski, a także polski odpowiednik międzynarodowego słowa ma węższe znaczenie niż oryginał w języku angielskim. Opisany wyżej przykład dobrze ilustruje tę tendencję.

Innym przykładem złożoności przekładu jest słowo *resident*, którego odpowiednikiem w języku rosyjskim jest *резидент*, a w języku polskim *mieszkaniec*, *użytkownik*, *rezydent*.

Słowo *resident* ma następujące określenie: „a person who lives in a place, such as a house, hotel or particular area, all the time or just while working, studying, or visiting”¹⁵.

Резидент – to „1. В некоторых государствах: иностранец, постоянно проживающий в данной стране. 2. Тайный представитель разведки в каком-н. районе иностранного государства”¹⁶. W *Словаре иностранных слов резидент* jest określany jako „1. Дипломатический представитель, по рангу ниже посланника, министр-резидент. 2. Гражданин какой-л. страны, постоянно проживающий в иностранном государстве. 3. Тайный уполномоченный разведки иностранного государства, действующий в пределах какого-л. государства или отдельного его района. 4. Глава колониальной администрации”¹⁷.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ *Webster's New Dictionary of Synonyms*, Springfield 1973.

¹⁶ С.И. Ожегов, *Словарь русского языка*, Москва 1984.

¹⁷ *Словарь иностранных слов*, Москва 1989.

W *Słowniku języka polskiego* znajdujemy następujące określenie słowa *rezydent*: „1. Przedstawiciel dyplomatyczny państwa-protektora w państwie zależnym. 2. Uboży krewny, przyjaciel rodziny lub wysłużony oficjalista mieszkający stale w dawnym dworze i będący na utrzymaniu gospodarza”¹⁸.

Jest rzeczą oczywistą, że słowo *resident* ma szerszą sferę użycia w języku angielskim, przy czym wszystkie jego znaczenia tak lub inaczej są związane z jego podstawowym znaczeniem („stały mieszkaniec”). W środowisku anglojęzycznym ten termin jest bardziej charakterystyczny dla kategorii słów języka ogólnego niż dla specjalistycznej terminologii, czego nie można powiedzieć o słowie *резидент* w języku rosyjskim i słowie *rezydent* w języku polskim, których określenia w tej lub innej mierze zawsze są zorientowane na prawniczy, polityczny lub jakiś inny specjalny profesjolekt. Oto kilka przykładów użycia tych elementów:

- residents – резиденты – rezydenci, mieszkańcy,
- residents permit – вид на жительство – prawo pobytu,
- place of residence – местопребывание – miejsce zamieszkania.

Oprócz tego w języku angielskim istnieje grupa słów z elementem *resident*, a każde z nich ma kilka znaczeń: czasownik *to reside* (zamieszkiwać, mieć stały pobyt), rzeczownik *residence* (miejsce zamieszkania, rezydencja, siedziba), przymiotniki *resident* (mieszkający), *residential* (mieszkalny, mieszkaniowy), podczas gdy w języku rosyjskim można wymienić tylko dwa rzeczowniki o bardzo wąskim znaczeniu *резиденция*, *резидентура*. W języku polskim natomiast występują słowa *rezydencja*, *rezydencjalny*, *rezydentura*, *rezydować*. Angielski wariant międzynarodowego słowa jest o wiele bardziej zakorzeniony i częściej używany w języku rodzimym niż jego rosyjski czy polski odpowiednik. Dlatego każda próba rozszerzenia kręgu znaczeń rosyjskiego i polskiego wariantu tego terminu za pomocą jego transliteracji prowadzi do problemu „falszywych przyjaciół”.

Wyrazistym przykładem nieadekwatnego przekładu słów *expert* i *resident* na język rosyjski jest wizytówka przedstawiciela Europejskiego Instytutu Administracji Publicznej (*European Institute of Public Administration*), którego stanowisko po angielsku brzmi *Resident Expert*, a na język rosyjski zostało przetłumaczone jako *Знаток-Резидент*. Ten twór może być niezrozumiały nie tylko dla zwykłego użytkownika języka, ale i dla specjalisty, oczywiście z winy „falszywych przyjaciół”. W danym przypadku *resident* oznacza, że dany specjalista ma zamiar mieszkać w kraju przebywania przez dłuższy czas, a *expert* należy przetłumaczyć jak *эксперт*, ponieważ taki wariant przekładu odpowiada znaczeniu nazwy (специалист, дающий заключение при рассмотрении какого-либо вопроса). Możliwe jest pojawienie się czegoś w rodzaju związku wyrazowego *постоянный представитель*, co także nie jest zbyt udane, ponieważ taka profesja nie funkcjonuje. W takim wypadku warto byłoby posłużyć się jednym z elementów składowych oryginalnego wyrażenia, co doprowadziłoby do wariantów *эксперт* lub *советник*. Wszystkie te warianty przekładu w pełni odpowiadają normom języka rosyjskiego i przekazują treść wyj-

¹⁸ *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. III, s. 56, Warszawa 1995.

ściowego pojęcia dużo lepiej niż *знаток-резидент* – rezultat dosłownego przekładu i nieznamości realiów rosyjskich.

Niektórym „falszywym przyjaciółom” udaje się wejść do systemu przyjętych ogólnie znaczeń odpowiedniego słowa rosyjskiego lub polskiego. W związku z politycznymi przemianami w Rosji słowo *резидент* rozszerzyło swoje pole semantyczne: pojawił się antonim *нерезидент*, który dotyczy położenia Rosjan w Estonii i Łotwie jako czasowo przebywających w kraju obcokrajowców. Takie użycie słowa *резидент* jeszcze raz podkreśla jego szczególny odcień konotacyjny w języku rosyjskim i węższy zakres użycia w porównaniu z angielskim wariantem *resident*. Jednak ten przykład dowodzi, że „falszywy przyjaciel” stopniowo asymiluje się, „превращаясь во вполне законного, члена семьи”¹⁹.

Interesujące jest to, że rosyjskie i polskie warianty międzynarodowych słów także przedstawiają trudność dla przekładu na języki obce. Na przykład, angielscy tłumacze zwracają uwagę na użycie w prasie rosyjskiej i polskiej „falszywych przyjaciół” i międzynarodowych słów i dają swoje rekomendacje dla ich przekładu. I tak słowo *нормально* rekomenduje się przekładać nie jak *normally*, a jak *well, properly*; *практический, реальный* – nie jak *practical, real*, a jak *realistic, feasible*; *актуальный* – nie jak *actual*, a jak *topical, urgent*²⁰.

Podsumowując powyższe rozważania, należy jeszcze raz podkreślić, że wzajemny wpływ języków w dziedzinie leksyki jest faktem ogólnie znanym. Zjawisko to znalazło swoje odzwierciedlenie także w sferze „falszywych przyjaciół” tłumacza. Należy tylko pamiętać, że każdy język jest niepowtarzalny, ma swoje normy i swoją tradycję.

R.A. Budagov, pracując na materiale licznych słowników (a w szczególności – *Англо-русского и русско-английского словаря ложных друзей переводчика* pod redakcją V.V. Akulienko), naliczył osiem typów braku odpowiedników w dziale „falszywych przyjaciół” pokrewnych języków²¹. I tak, do pierwszego typu zalicza się następującą relację: w jednym języku słowo ma bardziej ogólne (mniej specjalistyczne) znaczenie niż w drugim. Ta cecha leksykalno-semantycznej asymilacji zapożyczeń, a szczególnie zwężenie znaczenia zapożyczonych słów, jest podkreślana przez licznych badaczy²². Najczęściej dzieje się tak, ponieważ takie słowa są zapożyczane tylko w jednym ze swoich znaczeń. Zwężenie znaczenia słowa może także zachodzić z powodu jego „specjalizacji” lub zwężenia dziedziny jego użycia w określonych profesjonalnych lub społecznych warstwach, najczęściej w terminologii.

Bezwarunkowo ta zasada rozszerza się także na międzynarodalizmy. Oprócz tego w języku angielskim system znaczeń międzynarodalizmów, ich łączliwość, znajomość

¹⁹ Л.В. Полубиченко, *Ложные друзья переводчика как культурологическая проблема*, [в:] *Россия и Запад: диалог культур*, Москва 1996, с. 107–113.

²⁰ *Тетради переводчика*, Москва 1986, с. 174.

²¹ Р.А. Будагов, *Человек и его язык*, Москва 1976, с. 269.

²² С.В. Гринев, *Терминологические заимствования: краткий обзор современного состояния вопроса*, [в:] Д.С. Лотте, *Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов*, Москва 1982, с. 123.

i wykorzystanie okazuje się szersze niż pole semantyczne, łączliwość i rozprzestrzenienie się odpowiadających im rosyjskich i polskich ekwiwalentów. Dlatego tak często pojawia się pokusa rozszerzenia semantyki już istniejącego w języku rosyjskim lub polskim wariantu internacjonalizmu, wzbogacając go jednym ze znaczeń angielskiego wariantu. Należy jednak przeciwstawiać się tej pokusie, ponieważ takie działanie może być brzemiennie w skutki i powodować liczne komplikacje.

W tym artykule także odnotowana jest podobna tendencja: rosyjskie i polskie warianty przekładu internacjonalizmów odnoszące się do terminologii Unii Europejskiej są utworzone w rezultacie transliteracji i zazwyczaj mają w języku polskim i rosyjskim węższą sferę znaczenia oraz użycia w porównaniu z wykorzystaniem internacjonalizmu w języku rodzimym.

Literatura

- Koessler M., Derocquigny J., *Les faux amis ou les trahisons du vocabulaire anglais. Conseils aux traducteurs*, Paris 1928
- Longman Dictionary of Contemporary English, Moscow 1992
- Maćkiewicz J., *Czy imwencja jest wyrazem międzynarodowym*, „Język Polski” 1986, s. 1–2
- Oxford Advanced Learner's Dictionary, Oxford 1995
- Oxford Wordpower. Słownik angielsko-polski, Oxford 2002
- Słownik języka polskiego, red. M. Szymczak, Warszawa 1981
- Webster's New Dictionary of Synonyms, Springfield 1973
- Большой толковый словарь русского языка, ред. С.А. Кузнецов, Санкт-Петербург 2000
- Будагов Р.А., *Несколько замечаний о ложных друзьях переводчика*, [в:] *Мастерство перевода*, Москва 1971
- Будагов Р.А., *Человек и его язык*, Москва 1976
- Гринев С.В., *Терминологические заимствования: краткий обзор современного состояния вопроса*, [в:] С. Лотте, *Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов*, Москва 1982
- Зражевская Т.А., Гуськова Т.Н., *Трудности перевода общественно-политического текста на английский язык*, Москва 1986
- Ожегов С.И., *Словарь русского языка*, Москва 1984, 1992
- Полубиченко Л.В., *Ложные друзья переводчика как культурологическая проблема*, [в:] *Россия и Запад: диалог культур*, Москва 1996
- Словарь иностранных слов*, Москва 1989
- Словарь синонимов русского языка*, ред. А.П. Евгеньева, Ленинград 1970
- Татаринов В.А., *Исторические и теоретические основания терминоведения как отрасли отечественного языкознания*, Москва 1996
- Тетради переводчика*, Москва 1986